

CSÍKSZÉK „PACIFIKÁLÁSA” AZ AGYAGFALVI SZÉKELY NEMZETI GYŰLÉS UTÁN

Dorsner ezredes szerepe

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc történetével foglalkozó szakirodalom az agyagfalvi székely nagygyűlést közvetlenül követő székelyföldi események közt csak Háromszék önvédelmi harcával foglalkozik behatóbban. Maros- és Udvarhelyszékről általában azt szokás elmondani, hogy ellenséges csapatok szállták meg, Csík-, Gyergyó- és Kászsónszékről a „pacifikálás”-t említik meg a szerzők.¹ Emiatt az 1848 októbere és 1849 januárja közti időszak székelyföldi történeti képe homályos és hiányos. A homály oszlatása érdekében számos kérdés vár még feltárára, köztük nem utolsósorban az, ami Csíkban történt, vagyis a szék pacifikálásának, semlegesítésének története. Ezzel kapcsolatos kérdés az is, hogy miért nem sikerült összehangolni Csík és Háromszék önvédelmi harcát, holott helyzetükben több volt a hasonlóság, mint a különbség. Írásunk e kérdéseket követi nyomon.

Valóban, Csík és Háromszék összefogásának elvi lehetősége helyzetük nagyfokú hasonlóságából következhetett.

Miből állt ez a hasonlóság?

Röviden szólva abból, hogy 1764-ben mindkét említett székely székben határőr katonai rendszert vezetett be a Habsburg-hatalom, s területükön három határőrezredet szerveztek. Mint ismeretes, az első gyalogezred Csík- Gyergyó- és Kászsónszékben, a második Háromszékben és Bardóc fiúszékben alakult meg. A gyalogezredek mellett ugyancsak a két székben hozták létre a székely huszárezredet, amelyhez egy aranyosszéki (nagyreszt románokból álló) kisebb huszáregység is tartozott. Bár a székely határőri rendszer egész történetét végigkísérte a „madéfalvi veszedelemnek” nevezett tragikus esemény emléke, a „Gränzsysteem” meggyökeresedett, ami Csíkszék és Háromszék társadalmi struktúrájának és közigazgatási rendszerének átalakulásához vezetett. A határőri réteg, amely a korábbi gyalogrend és lőfőrend leszármazottjaiból állt,² katonai igazgatás, azaz a Nagyszebenben székelő General Commando parancsnoksága alá került, míg a nemesség, a jobbágyság és a zsellérség, valamint az értelmiség továbbra is az illető székek polgári közigazgatása alatt maradt. Ez a kettős közigazgatás állandó belső feszültségek, súrlódások forrása volt.

A határőri rendszer megszervezésével a Székelyföldet tulajdonképpen két övezetre osztotta a hatalom: a már említett katonásított, illetve a Maros- és Udvarhelyszékből álló

¹ *Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó- és Kászsónszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Budapest 1938. 270–290. o.; *Orbán Balázs*: A Székelyföld leírása, II. k. Pest, 1869. 156–158. o.; *Bözödi György*: A székely társadalom 1848-ban. *Hitel*, IX./1944/.5.sz., 251–272. o.; *Egyed Ákos*: Háromszék, 1848–49. Bukarest, 1978. 149–151. o.

² *Szádeczky Lajos*: A székely határőrség szervezése 1762–64-ben. Budapest, 1908.; *Látom az életem nem igen gyönyörű*. A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1764. Közzéteszi *Imreh István*. Bukarest, 1994.

nem katonásított övezetre. Az 1848 őszi tragikus események nem kis részben ennek a megosztottságnak a következményei voltak. Utóbbi résznek nem volt katonailag képzett hadereje, ezért az Agyagfalván szervezett katonai tábor széteszlása után Marosszék és Udvarhelyszék védelem nélkül maradt, s emiatt az ellenség napok alatt elfoglalta területüket.³

Csíkszéknek és Háromszéknek viszont olyan jelentős, képzett székely határőrsége volt – és ez ismét a helyzetük hasonlóságára mutat –, amely elvileg a siker reményében szállhatott szembe a betolakodó hadakkal. A valóságban azonban csak Háromszéknek sikerült megszerveznie a fegyveres önvédelmet, amelyet az 1848-as székelyföldi események legkiemelkedőbb fejezeteként tartja számon a magyar történetírás.⁴

Mi történt Csíkban?

Amint már említettük, Csíkszékről a történetkutatók általában röviden emlékeznek meg, körülbelül így: Dorsner ezredesnek, a csíki gyalogezred főparancsnokának sikerült a széket „pacifikálni”. Endes Miklós Csík-, Gyergyó- és Kászonszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig című könyvében olvashatjuk: „A csíki székelyeket az agyagfalvi gyűlésen jelenvolt ezredesük, Dorsner rávette, hogy magukat vessék alá a szebeni főhadparancsnokságnak azzal a feltétellel, hogy a területükre császári katonaság, román vagy szász felkelő csapat semmi szín alatt be nem teheti a lábát”.⁵ Ezzel kapcsolatban itt csak annyit kell megjegyeznünk, hogy a be nem hatolást nem Dorsner ezredes szabta a semlegesség elfogadásának feltételül, hanem a csíki ellenállók.⁶ E sorok írója Háromszék 1848–49 című 1978-ban kiadott könyvének „Kísérletek Csíkszék felkeltésére” című fejezetében arra a következtetésre jutott, hogy e kérdés részleteinek tisztázása külön tanulmányt igényel.⁷ Mivel a kérdés azóta is foglalkoztatja, ebben a tanulmányban tér vissza ígéretére: arra vállalkozik, hogy újabban feltárt forrásokat szólaltasson meg, s általuk egy lépéssel előbbre vigye a kutatást. A kérdés önmagában is igen fontos, s a források arról vallanak, hogy Csíkszék „pacifikálásának” érdekes, fordulatos története van. Dorsner ezredesnek, a csíki gyalogezred parancsnokának nem kevesebb, mint egy hónapra volt szüksége ahhoz, hogy a „pacifikálást” befejezettek tudhassa. Ugyanis olyan belső ellenőrök léptek fel, amelyek Háromszékkel együttműködve szerették volna az önvédelmet megszervezni. Ezeket az erőket kellett legyűrnie Dorsnernek és Heydte császári kapitánynak, Udvarhelyszék hódoltatójának és hírhedt katonai parancsnokának.

Az események fonalát egy ismert, de nem eléggé tudatosult mozzanat felelevenítésével indítjuk el. Azzal, amit Székely Gergely háromszéki birtokos, az 1848-as események résztvevője emlékjegyzetében írt, nevezetesen, hogy a marosvásárhelyi vesztes csatából menekülőben, 1848. november 7-én, egy gyergyói havasi kocsmában megálltak pihenni, s eközben született meg az elhatározás, hogy kérni fogják Balási József csíki főkirálybíró és Mikó Mihály csíkszéki kormánybiztost, gyergyói

³ A helyi nemzetőrségek mindkét székben megkísérelték az ellenállást, s az első támadások elhárításában némi sikert értek el.

⁴ Erdély története, III. k. (Szerk.: Köpeczi Béla és Szász Zoltán) Budapest, 1986. 1 405. o.

⁵ Endes Miklós: i. m. 277–278. o.

⁶ Orbán Balázs: i. m. II. k., 157. o.

⁷ Egyed Ákos: i. m. 149. o.

királybírót, hogy „önvédelmünk érdekében” másnapra Csíkszeredába hívjanak össze értekezletet. Az értekezletet november 8-án valóban megtartották, amely lelkesedéssel elfogadta azt a többek nevében előterjesztett javaslatot, hogy Csíkszék és Háromszék együtt szervezze meg az önvédelmet. Az értekezleten számos csíki és háromszéki tiszt és polgári személy vett részt. Ott volt Dorsner ezredes is, a csíki határőrezred főparancsnoka. Az említett forrás szerint Dorsner ezredes is „lelkesedést” mutatott, s kijelentette: 10 000 harcost fog kiállítani, s azokat az ezred raktárából felszerelteti. Ezzel kezdődött Dorsner álnokoskodása, amit viszont a jelenlévők nem észleltek, ellenkezőleg: kijelentésében teljességgel megbíztak. Az ezredes fenti nyilatkozata után ugyanis az egyik közismert jelenlévő: Nagy Lajos, a feloszlott székely tábor gazdasági biztosának ifj. gróf Bethlen Jánosnak a titkára, átadta Dorsner ezredesnek a felkelési alaphoz megmaradt 36 000 ezüst forintból álló jelentős összeget, a felállítandó haderő szervezése céljából.⁸

Az eddig elmondottakból két következtetés vonható le: 1. 1848. november 8-án a csíki és háromszéki székelyek csíkszeredai értekezletén elhatározták a két szék közös önvédelmének megszervezését és 2. az önvédelem szervezését – a jelenlévők beleegyezésével – Dorsner vette a kezébe.

Milyen önvédelem?

Az önvédelmet az értekezlet résztvevői – és ezt a fejleményekből tudjuk – kétféleképpen értelmezték. Azok a székely tisztok és polgári személyek, akik a gyűlést kezdeményezték, az agyagfalvi határozatok szellemében a magyar forradalom és (a már elkezdődött) szabadságharc oldalán képzelték el Csíkszék és Háromszék földjének védelmét, míg Dorsner ezredes és társai⁹ az ellenkező oldalon állva gondoltak a védekezésre. Dorsner főparancsnok tetteit végig a General Commando főparancsnoka Anton Puchner tábornok 1848. október 18-án kiadott proklamációja irányította, amely teljes és feltétel nélküli megadásra szólította fel a magyar forradalom képviselőit és híveit, így természetesen Csíkszék is, amely – a többi székely székekkel együtt – már a tavasz folyamán csatlakozott a magyar forradalomhoz, s az unió megszavazásától a magyar kormány fenntartása alatt állt.¹⁰ Csakhogy ezt az alapállását Dorsnernek lepleznie kellett, mert november elején semmiféle katonai erővel nem rendelkezett: a csíki gyalogezred, amelyet ő vezényelt, s amelynek Szászrégen bevételekor szabad rablást engedélyezett, éppen ennek következtében szétszéledt. Időbe telt annak újjáalakítása.¹¹

Addig pedig kénytelen-kelletlen, de együtt kellett működnie a polgári közigazgatással, amelynek élén Balási József székely főkirálybíró állt. Balási főkirálybíró nem tartozott a magyar forradalom feltétlen hívei köréhez. Vallomása szerint úgy politizált, hogy a magyar forradalom ellenfeleit se haragítsa meg, mert nem

---

⁸ *Székely Gergely*: Háromszék vármegye gazdasági viszonyai. Magyar Orvosok és Természetjárók XVIII. vándorgyűlésének kiadványai. Budapest, 1875. 25–26. o.

⁹ Feltételezhető, hogy Dorsner hívei közül is részt vettek néhányan az értekezleten.

¹⁰ *Egyed Ákos*: Kossuth és a székelyek 1848-ban. *Századok*, 128 évf. (1944), 5. 838–839. o.

¹¹ *Jakab Elek*: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848–49-re. Budapest, 1880. 406. o.

tudhatta kinek az oldalán lesz a győzelem.¹² De annak mégis ellenállt – legalábbis egy ideig -, hogy Dorsner teljesen átvegye a szék igazgatását. Kettőjük huzavonája azonban az ezredesnek kedvezett.

De kövessük az eseményeket!

November 9-én, tehát a csíkszeredai értekezlet másnapján, Dorsner a Csíkba vezető utak elsáncolását indítványozta, s arra hívta fel Balási főkirálybíró, hogy együtt jelöljék ki a helyszíneket, s rendeljék ki a munkásokat az utak elzárásához.¹³ Az üzenetet Klubler hadnagy adta át a királybírónak, aki – nyilvánvalóan főparancsnoka megbízásából – azt is megkérdezte, hogy „milyen ellenséget” nem lehet beengedni? „*Midőn a felség katonáit látjuk ennek nem kell ellenszegülni*”¹⁴– hangzott a felelet. Ezt – amint az üzenetváltásból kiderül – Dorsner ezredes szó szerint értette.¹⁵

Az említett megegyezéssel kapcsolatban azonban felvetődik két újabb kérdés, amelyek szorosan kötődnek a „pacifikáció” történetéhez.

Az első kérdés: ha a „felség katonáinak” nem kell ellenszegülni, miért kellett elsáncolni a bejáró utakat?

A második kérdés: miért nem engedte be Dorsner Heydte császári százados csapatait, amelyek a szomszédos Udvarhelyszéket megszállva tartották, s bármely pillanatban örömmel léptek volna be Csíkba is? Ezt egyébként a főparancsnokuk többször tudomására is hozta Balási főkirálybíró.¹⁶

Az első kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy Dorsner semmiféle fegyveres katonaságot nem akart Csíkba beengedni (kivéve természetesen a hazatérő csíki ezred tagjait), mert – és ezzel a második kérdésre is feleletet kapunk – megalázó lett volna számára, hogy ott, ahol korábban főparancsnokként majdhogyan teljhatalmú úr volt, nálánál rangban kisebb tiszt „hódoltasson” az október 3-i császári nyilatkozat, valamint Puchner tábornok parancsa szerint. A „maga” ezrede területén, maga akart „rendet” teremteni. Saját politikáját feltételezhetően az is motiválta, hogy nem szerette volna Csíkszéket és határőri népét (amelyben számos híve volt) kiszolgáltatni Heydte martalóc csapatai kegyetlenkedéseinek.

Dorsner ezredes tehát a maga útján haladt, bár végső célja a már említett semlegesítés volt. Az önvédelmi pártot azonban még nem sikerült legyőznie, Balási főkirálybíró pedig mindenképpen szerette volna megosztani a felelősséget a szék más polgári vezetőivel is. Ezért november 11-re összehívta Csíkszék „Védelmi Bizottmányát,” amely valószínűleg a korábbi Honvédelmi Bizottmány tagjaiból állt.

A Védelmi Bizottmánynak az volt a feladata, hogy választ adjon Puchner generálisnak az október 18-i proklamációban kifejtettekről, vagyis arról, hogy hajlandó-

---

¹² Mikó Mihály kormánybiztos, gyergyói királybíró szerint Balási József azt vallotta, hogy „hivatalos intézkedéseket úgy szeretné tenni, hogy az ellenség nagyon ne bosszankodjék, miszerint, ha veszünk, kedvezésre számíthatunk.” Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban – MOL) F. 245. Teljhatalmú Országos biztosok iratai. 3. csomó. Mikó Mihály Csányhoz, 1849. március 24.

¹³ MOL F. 245. 3. cs. Csíksomlyó, 1848. november 9.

¹⁴ Kiemelés az eredetiben.

¹⁵ A főkirálybíró szerint „ebben Dorsner(!) ezredes is megegyezett” /Uo. Jegyzék 558/1848./

¹⁶ Uo. Heydte százados november 19-i átirata: december 2. átirata. Jegyzék 558/1848.

e a szék feltétel nélkül meghódolni a General Commandónak, ami a katonai diktatúra elfogadását jelentette volna. A bizottmányi tagok két pártra oszlottak: a kisebbség hajlandó lett volna egyezkedő feliratot intézni Puchnerhez, de a többség elnapoltatta az ügyet mindaddig, amíg eldőlt, hogy Háromszék mit határoz az önvédelemmel kapcsolatban a november 14-re összehívott népgyűlésen.¹⁷ A november 11-i ülésről Csík Védelmi Bizottmánya futár által küldött értesítést a háromszéki önvédelemben vezető szerepet vivő Kézdivásárhely tanácsának, amelyben tudatta, hogy a szomszédos Udvarhelyszéket idegen katonai erő¹⁸ dúlja, sarcolja, s már Székelyudvarhelyt is elfoglalta. „Életünköt s vagyonunkat fenyegető veszély éppen a sarkunkban van, az ilyen vészteljes körülmények közt az egységre, az egyetértésre legnagyobb szükség van” – fejtegette az átirat –, „másfelől óvakodnunk kell attól, nehogy valami olyast végezzünk, mi nemzetiségünket veszélybe dönt[i].” „Atyafiságos bizalommal” kérték Kézdivásárhely tanácsát, közölje véleményét futár által, hogy a „rablócsoport eltávolítására milyen fellépést tartanak szükségesnek”. Válaszukat a csíkiak november 14-én szerették volna megvitatni.¹⁹

A fentiekből kitűnik, hogy a november 11-én Dorsner jelenléte nélkül (!) ülésező Védelmi Bizottmány újból szükségesnek tartotta Csík és Háromszék együttműködését az önvédelem érdekében. Óvatosan ugyan, de Csíkszék „hajlott” az önvédelemre.

Minderről Balási főkirálybíró még aznap, vagyis november 11-én sietett értesíteni Dorsner ezredest, de a Védelmi Bizottmány tudta, tehát beleegyezése nélkül felajánlotta az ezredesnek: egymaga döntse el, hogy küldjenek-e egyezkedő táviratot Puchner tábornoknak, vagy sem.²⁰ Balási főkirálybíró csúsztatása ellenére Puchner azonnal átlátta, hogy a Védelmi Bizottmány összetétele nem felel meg az ő szándékának, hiszen egyezkedik Háromszékkel, amit ő mindenképpen megakadályozandónak tartott. Ezért felszólította a főkirálybíró: „még néhány közbizalmi embert nevezzen ki, akik a honvédelmi tanácskozásokon jelen legyenek.” Ennek értelmében hívta be Balási a Bizottmányba Ferencz Józsefet Menaságról, valamint a szentimrei Kolumbán Ferencet – valószínű mindketten „pacifikált” személyek voltak, valamint Kolt káplárt. Ezzel a Dorsner-párt bizonyosan megerősödött. De Balási főkirálybíró ismét erőt vett a felsz: mi lesz, ha nem az osztrák haderő, hanem a magyar szabadságharc kerekedik felül? S a fentiek után egy nappal átiratot küldött az önvédelem egyik fő alakjához, Tamás András nyugalmazott őrnagyhoz: „Tamás őrnagy november 16-án tanácskozásba megjelenni felszólítatik.”²¹

Ez utóbbi nagyon fontos adat, mert Tamás András korábban a csíki nemzetőrség szervezője volt; Bem a későbbiekben Csíkszék egyik katonai parancsnokává nevezte ki, egy év múltán pedig, 1849. október 18-án, Heydte a Kolozsvár és Szamosfalva közti rét mentén bitófán végeztette ki az ugyancsak csíki Sándor László nemzetőr századossal

---

¹⁷ MOL F. 245. 3. cs. Balási József főkirálybíró Dorsner ezredeshez. Somlyó, 1848. november 11.

¹⁸ „Rabló csapat”.

¹⁹ Balási főkirálybíró Kézdivásárhely Tanácsához. Somlyó, 1848. december 11. (Kézdivásárhely Levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban. 1848–1849-i iratok. Jelzet nélkül).

²⁰ „Mint szükségesnek véli, úgy intézkedjék” MOL F. 245. 3. cs. Jegyzék.

²¹ Uo.

együtt.²² Ezek alapján nem nehéz arra következtetnünk, hogy Tamás András a csíki ellenállás egyik szervezője volt, akárcsak Sándor László.

Több mint feltételezés, hogy Tamás András bevonása a Védelmi Bizottmányba jól jött Dorsnernek is, mert a kívülálló szervezkedést nehezebben lehetett ellenőrizni. Erre valló adat az is, hogy a Gyergyóalfaluban lakó Mikó Mihály, a magyar kormány kormánybiztosa is meghívót kapott a tanácskozásokban való részvételre. Ennek viszont ellentmondani látszik Balási Józsefnek az a később Csány László országos kormánybiztoshoz küldött önmentő átirata, mely szerint azért hívta Mikó Mihályt és másokat, hogy a polgári közigazgatást fenntarthassa.²³ Csakhogy Mikó már nem bízott a főkirálybíróban és a tanácskozásoktól távol maradt. A háttérből azonban minden bizonnyal az önvédelem egyik mozgatója volt (ezért erősítette meg a magyar kormány Erdély felszabadítása után is a kormánybiztosi megbízatását). Bár ez a kérdés további tanulmányozást igényel, annyi bizonyos, hogy a Védelmi Bizottmány november közepén még hatalmat képviselt a székben, ezért Dorsner belülről is igyekezett azt bomlasztani, semlegesíteni.

*

Csíkszék halogató álláspontja idegesítette Puchner császári fővezért, mert november közepén még mindig nem kapta kézhez a várt nyilatkozatot, amelyben a szék magát „haditörvény” alá adja, s hajlandó a Főhadiparancsnok kormányzását elismerni. Ezért utasította Heydtét, hogy erélyesen szólítsa fel Csíkszéket a hódoló eskü azonnali letételére. Heydte 48 órai haladékot adott a meghódolásra.²⁴ Ezt a fajta iratot a diplomácia ultimátumnak nevezi. Csík történelmének drámai napjait élte: választania kellett a fegyveres önvédelem és a szolgálai alávetetés közt. A választás nem volt könnyű, mert Heydte azt ajánlotta Puchnernek, hogy a szebeni császári erők induljanak Háromszék ellen, maga pedig egyidejűleg Csíkszék ellen támadna, hogy az eskü letételét kikényszerítsék. Ilyen körülmények közt hívta össze Balási főkirálybíró november 21-re a szék helységeinek képviselőit, tehát az addigiaknál szélesebb fórumot, népgyűlést, mert „a kívánt nyilatkozat csakis a nép megbízottjai közös akaratjából keletkezhetik.”²⁵

Valóban, november 21-én összeültek Csík-, Gyergyó és Kászonszék képviselői és nyilatkozatot fogadtak el arról, hogy – akárcsak Háromszék – Csík is hajlandó megegyezésre a következő feltételekkel: a szék határai közé ellenséget be nem fogad, fegyvereit le nem rakja, s nem ad segítséget „bármely ellen(fél) megtámadására.”²⁶ Feltételezni is nehéz, hogy Dorsner ne adta volna beleegyezését az említett nyilatkozatot elküldésébe, hiszen abban pacifikációs politikájának érlelődését láthatta. Kézdivásárhely vezetősége Háromszék nevében valóban úgy értelmezte – kissé elszietve – a számára is

---

²² V.ö. *Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988. 701. o.

²³ MOL F. 245. 3. cs. Balási József Csány Lászlóhoz. Kászonimpér, 1849. március 26.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Kézdivásárhely város levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban, 9 030/848.

eljuttatott nyilatkozatot, mint egyféle meghódolást Puchner tábornok előtt.²⁷ Puchner tábornok azonban nem feltételeket állító tárgyalási készséget várt, hanem a katonai uralom elfogadását biztosító nyilatkozatot: ennek érdekében újabb figyelmeztetést juttatott Csíkszékhez, pontosabban Heydte által elküldte Balási főkirálybíróhoz (és nem Dorsnerhez!) azt a teljes és feltétlen hódolást követelő jegyzéket, amelyet megelőzőleg Háromszékhez intézett. Heydte kísérő levele magyarázatot fűzött Puchner szokatlan eljárásához. Eszerint: „a honi felséges hadi fővezérség sem a székkal, sem a határnoki katonasággal és parancsnokaival (sic!) teljességgel semminemű értekezésbe és levelezésbe nem bocsátkozhatik és nem is ereszkedend, mielőtt a csíki népségnek és előljáróinak általános feltétlen alávetése meg nem történt.”²⁸ Az sem véletlen, hogy a Háromszékre betört Heydte, ezt nyomatékosítandó, a felsőrákosi táborban keltezte Csíkszékhez küldött átiratát.

Az átiratban Heydte együtt elemezte Háromszék és Csíkszék belső helyzetét, amely szerinte annyiban egyezett, hogy „mindkettőben a törvényes térről eltérve radical revolutioi irány vététt.” De – írta Heydte – „Csík mégis kedvezőbb helyzetben van, mert alávetési nyilatkozatában a törvényes útra visszatérni szándékszik, amit határozottabban kifejezett, mint Háromszék. Amellett Csíkban a »nemesi párt« befolyása kisebb s jobb a »katonai érzék«” is. S fontos, hogy „Csíkban a határőri tisztek és a polgári hatóság a Commandérozó General Ő Excellenciájának f. é. október 18-án költ Proclamatiója értelmében tettelesen és őszintén működendnek. Ez reményt nyújt a teljes megegyezésre.” Ezért kérte a főkirálybíró, hogy a széki „polgári és katonai” hatóság megbízottai jelenjenek meg az Oláhfaluban december 2-án tartandó értekezleten, ahol a megegyezésről szó lesz. A fentieket – utasította Heydte a főkirálybíró – ne feledje el hivatalosan közölni a csíki ezred kormányával. A népet pedig fel kell világosítani, nehogy a felhívást cselfogásként fogja fel. Ismét 48 órát szabott Heydte Csíkszéknek a válaszadásra és közölte: a döntés szerint fog cselekedni.²⁹

A fentiekből kitűnik Puchner főparancsnok és megbízottja szándéka, hogy hol hízelkedéssel, hol fenyegetéssel nyomást gyakoroljanak Csíkszékre: mindenképpen meg kívánták akadályozni Csíkszék és Háromszék önvédelmi harcának összehangolását. Világossá vált az is, hogy Dorsner nem állt közvetlen kapcsolatban Heydttel, s a Puchner tábornokkal való viszonya sem lehetett teljesen zavartalan. Erre valló adat, hogy Balási főkirálybíró Heydtéhez címzett két levelét „hihető Dorsner ezredes rendelete következtében” a csíki posta nem közvetítette!³⁰

A széki bizottmány 29-én tárgyalta meg Heydte átiratát, de a már megtett nyilatkozatnál nem akart tovább lépni a teljes feladás felé. Ellenkezőleg, a vitában az önvédelem hívei kerekednek felül, s ismételten kérték Háromszék főkirálybíróját, futár által értesítse Csíkot, mit határozott a november 28-i (újabb) gyűlésén Háromszék „a közös ügyről”. A választ a december elsején tartandó bizottmányi gyűlés elé fogja terjeszteni Balási főkirálybíró.³¹ Mint ismeretes, Háromszék 28-án a fegyveres

²⁷ Uo.

²⁸ MOL F. 245. 3. cs. Jegyzék.

²⁹ MOL F. 245. 3. cs. Heydte levele, Balási főkirálybíróhoz. Felső-Rákos, 1848. november 27.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

önvédelem mellett döntött.³² És ez döntő hatással volt Csíkszékre: a december elsejei, Csíksomlyón tartott népgyűlés elhatározta az önvédelem vállalását. A csíkszéki képviselő bizottság 41. számú, Kézdivásárhelyhez címzett átiratából jól rekonstruálható az esemény. Mivel alapidokumentumról van szó, részletesen ismertetjük.³³

Az átirat visszatért a november 21-i határozatra, amely bizonyos feltételek mellett hajlandó lett volna elfogadni Puchner október 18-i proklamációját. Mivel a tábornok Csík feltételeit elutasította, a szék sem fogadta el a katonai uralmat, mert a kilátásba helyezett „feltétlen feladás alkotmányos szabadságunk és nemzetiségünk végképpeni elenyésztével, minden előre remélhető haszon nélkül illetén cselekvényeinkre a gyávaság legszegényítőbb bélyegét ütné”. Csík, értesülvén Háromszék elhatározásáról, maga sem tehetett egyebet, mint „atyánkfiai intézkedéseivel mindenekben kezet fogni.” Az együttműködésről folytatandó tárgyalásokra Gábor Jánost és Balási Ferencet jelölték ki. Segítséget ígértek Háromszéknek, de maguk is igényt formáltak a segítségre. (Puskaporra és töltényre!). Kérték, intézkedjenek, hogy lovasposta állandósításával a két szék között folyamatos legyen az összeköttetés. A levél végső sorai is figyelemre méltóak: „Éber figyelem, szoros összetartás, szigorú engedelmesség és példás józanság legyen tényeink vezérősztöne, s talán (!) az ég Ura meg jutalmazandja törekvéseinket.” A levelet Balási József főkirálybíró és Balási Ferenc írta alá.

Csíkszék tehát hajlandó volt követni Háromszékot; győzedelmeskedett a székely szolidaritás, amelyet egyébként annyit hangsúlyozott a csíkiak levele.

Hogy Csíkszék komolyan gondolta a Háromszékkel való együttműködést az önvédelem érdekében, ahhoz semmi kétség sem fér, hiszen Heydte századosnak is kertelés nélkül megírták: mivel a csíki négy feltétel közül a General Commando egyet sem fogadott el, „az ebből következő kedvtelenség [az Oláhfaluba menesztendő] biztosok kinevezését háttérbe szorítá és szótöbbséggel biztosok nem küldése határozatott.”³⁴ Balási főkirálybíró a fentiekhez még hozzáfűzte: ő ugyan a viszonyok békés kiegyenlítése érdekében szeretett volna Heydte századossal egyezkedni, de azt megtenni „ezúttal nem lehetett”. S végül Csíkszék önvédelmi harcának elhatározását Balási főkirálybíró Dorsner ezredesnek is világosan tudomására hozta.³⁵

Vannak olyan adataink is, amelyek már konkrét intézkedésekről szólnak. Mikó Mihály egyik levelében az áll, hogy a december elsején tartott népgyűlés határozata nyomán őt a főkirálybíró december másodikán felszólította, hogy vegyen részt a „védkormány”, vagyis a védelmi kormány ülésén.³⁶ A *Közlöny*ben, a magyar kormány hivatalos lapjában 1849. február 9-én Dózsa Dániel rövid közleményt jelentetett meg, amelyben azt írta: „A csíki nép Háromszéknek segédkezet nyújtani vágyott; népgyűléseken a táborba szállást meg is határozta, Beczmant választván fővezérül.”

---

³² *Egyed Ákos*: Háromszék... i. m. 123–132. o.

³³ MOL F. 245. 3. cs. A Kézdivásárhelyi tanácsnak, Csíksomlyó, 1848. december 1.

³⁴ MOL F. 245. 3. cs. Jegyzék

³⁵ Uo.

³⁶ MOL F. 245. 3. cs. Mikó Mihály Balási Józsefhez, 1848. december 14.

Csik tehát 1848. december elsején elhatározta, hogy összefog Háromszékkal s az önvédelem érdekében kisebb előkészületeket is tett. Csakhogy nyomban utána valami olyan fordulat történt, ami az önvédelem gyakorlati megkezdését megbénította.

Először is: a Kézdivásárhelyhez intézett átirat, amelyben Háromszéket az önvédelmi határozatról értesítették s összefogást ajánlottak, december 4-én még nem érkezett meg rendeltetési helyére. Sőt, Kézdivásárhely vezetői egy – Kovács Dániel főbíró, Tóth Samu százados és mások által – Csíkszék népeihez 4-én keltezett felhívásban már arra kérték csíki „véreiket”, ne engedjék magukat félrevezetni, mert az a hír járta, hogy Csik felől is megtámadják Háromszéket. „Hát ti ragadnátok-e fegyvert ellenünk, kikkel úgyszólván egy kenyeret esztek? Vagy adnátok-e utat a minket legyilkolni célzó ellenségnek?”³⁷

Mi történt, mi okozta a hirtelen bekövetkezett fordulatot?

Röviden az, hogy Dorsner ezredes már a határozat elfogadásakor akcióba lépett: akkorra gyakorlatilag már a kezébe vette a szék irányítását, s mind a polgári közigazgatást, mind a Védelmi Bizottmányt elszigetelte, működésüket megbénította. Teljes katonai kormányzatot vezetett be, önhatalmúlag intézkedett. Különböző módszerekkel sikerült a határőrezred néhány századát ismét fegyverbe kényszerítenie, s szigorú katonai fegyelem alá vetnie. Orbán Balázs nagy művének „Csík a forradalomban” című fejezetében röviden, de pontosan megírta, hogy Dorsner „a polgári hivatalnokok ellen felbújtogatott katonaság egy részét Csíkszeredába összevonván, a hatalmat kezébe ragadta, s midőn egyfelől Heydtével egyezkedett, hogy Csíkba idegen katonaság ne lépjen, másfelől Kászónújfaluba figyelő csapatot állított fel az önvédelem dicső harcát küzdő háromszékiek ellen.”³⁸ Dorsner már korábban is letartóztatott olyan egyéneket, vagy katonákat, akik Háromszékre szerettek volna menni. December elsején 24 elfogott honvéd kiszabadításáról tárgyalt Kézdivásárhely vezetősége, s aznap jelentette Székely Sándor Csíkból érkezett katona: „Dorsner minden egyéneket, kik Háromszék segítségére jövetelét ajánlják, vagy arról beszélnek, befogja”, s már 14 egyént tart fogva.³⁹

1848 december első napjaiban megtörtént a „pacifikálás”: Dorsner 10-i jelentése már az új helyzetet rögzítette. A főkirálybíróhoz intézett utasítása ellentmondást nem tűrő hangon jelentette ki: „minden ezen ezred kebelében levő közönségek ide bé adott, és már fel is terjesztett nyilatkozataik szerint magokat fenséges erdélyi General Commando autoritásának (!) feltétlen alája vetették, és következőleg minden onnan jövő rendeléseket elődeik példájára engedelmesen elfogadni és teljesíteni is fogadák.” Tehát – olvasható az átiratban – Puchner generális október 18-i Proclamációját Csíkban életbe léptette. Egyben azt is kijelentette, hogy a „bújtogatók és a közrendet és csendet háborítók ellen” katonai törvénykezést vezetett be.⁴⁰ A csíki ellenállásnak annyit mindenesetre sikerült elérnie a pacifikálás feltételeként, hogy a szék területére ellenséges katona nem léphetett be. És ez nem volt jelentéktelen eredmény.

³⁷ Uo. 2. cs. Kézdivásárhely Csíkszék népeihez, 1848. december 4.

³⁸ *Orbán Balázs*: i. m. II. k. 157. o.

³⁹ Kézdivásárhely levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban. Kézdivásárhely jegyzőkönyvei. 1848. december 1.

⁴⁰ MOL F. 245. 3. cs. Dorsner Balási Józsefhez, 1848. december 10.

Része volt-e a Dorsner-féle december elsejei „puccs” sikerében Balási főkirálybíró kétkulacos politikájának? És felmerül az a kérdés is, hogy egyáltalán elküldte-e a főkirálybíró Háromszékhez azt a kiáltványt, amelyben Csík az önvédelmet elhatározta?

Nem áll szándékunkban minden áron árulókat keresni, de ez esetben maga Balási tett olyan nyilatkozatot, amely ellene szól.

Dorsnernek az önvédelmi határozattal kapcsolatban azt írta: „Ámbár e hó első napján tartott bizottmányi gyűlésben a helységek képviselői nagyobb részének akaratjából a védelmi állás kimondatott, előre látható volt, hogy ez csakis a katonatiszt urak segedelmével kivihető, mert ha a nép célszerű elrendezését és vezetését ahhoz értő tapasztalt katonai tiszt urak nem vállalják, a polgárok között olyan ki azt teljesíthetné – nem találhatik.” És itt következik a kritikus beismerő mondat: „e szerint célszerűbb volt a függés megerősítése,”⁴¹ vagyis a General Commandótól való függés újbóli elfogadása. A „függés megerősítés” abban is kifejezésre jutott, hogy 17 csíki falu elküldte követeit Oláhfaluba Heydtéhez.⁴²

Háromszék nehéz helyzetbe került, mert elmaradt a Csíktól remélt segítség. A „pacifikáció” elfogadásának hírére népfelkelés kirobantására tettek kísérletet: „fegyveres demonstratioval” próbálkoztak amelyhez a biztatás Csíkból érkezett: „Némely Csíkból jött egyének ugyan erősítik, hogy csak Dorsner ezredes vesztegette meg a népet,” „egy kis fegyveres demonstráció elég lenne a népet visszahozni az ügy mellé” és „Dorsnert megbuktatni”.⁴³ Nagy Sándor Háromszék önvédelmi harcáról írt munkájában tért ki a kérdésre: Háromszék válaszmánya december 11-i határozata szerint „a Dorsner ármányos hitegetése által semleges helyre állított, s katonai kordonnal elzárt” Csíkba egy 120 gyalogosból és 18 székely huszárból álló, egy 3 fontos ágyúval ellátott toborzó „testvércsapat” indult.⁴⁴ A csapat kiküldését megerősíti a Háromszék önvédelmében kitént Matskási Antal vallomása, amelyből az is kiderül, hogy ennek a kis háromszéki különítménynek a benyomulását a két szék határán három század csíki katona megakadályozta.⁴⁵

Lássuk röviden, milyen okai voltak az összefogás elmaradásának, a székely szolidaritás megbicsaklásának. Miért nem sikerült Csíkszéknek az, amit Háromszék sikeresen megvalósított?

Ha Csíkszék és Háromszék párhuzamos történetéből indulunk ki, közelebb jutunk a kérdésekre adandó válaszokhoz. Háromszék helyzete lényegesen kedvezőbb volt az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés, illetőleg a marosvásárhelyi vesztes csata után, mint Csíkszéké. Ugyanis, mielőtt az előbbi szék vezetői az agyagfalvi nemzeti gyűlésbe elindultak volna, kineveztek egy ideiglenes széki tisztséget, amely kapcsolatot tartott az Agyagfalván tartózkodókkal, és a kapott értesüléseknek megfelelő intézkedéseket hozott: már október 19-én felszólította a helységek nemzetőreit, gyűljenek össze a

---

⁴¹ Uo. Jegyzék.

⁴² Kézdivásárhely levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban. Kézdivásárhely jegyzőkönyvei. 1848. december 5.

⁴³ Az Erdélyi Múzeum Egyesület Levéltára a kolozsvári Állami Levéltárban. Béli Gergely naplója. Az 1848-as törzsanyag.

⁴⁴ Nagy Sándor: Háromszék önvédelmi harca 1848–49. Kolozsvár, 1896.

⁴⁵ Állami Levéltár, Kolozsvár. Erekljemúzeum. M. doboz.

kijelölt helyeken. Következésképpen, amikor a szék vezetői visszaérkeztek Agyagfalváról, már alakulóban volt az önvédelem szervezete, amelyet Berde Mózes, Háromszék kormánybiztosa következetesen tovább épített. Csíkot viszont a visszaérkezők készületlenül találták, s – amint láttuk – a védelem katonai ügyeinek intézése már kezdetben átcsúszott Dorsner ezredes kezébe. Mikó Mihály kormánybiztos nem tudott úgy cselekedni, mint Berde Mózes Háromszéken.

És ezzel rátérhetünk a határőrségi tisztikar szerepére. Míg Háromszéken – igaz, a forradalmárok nem kis nyomására – a főbb katonatisztek a katonai alakulatok élére álltak, Csíkban Dorsner és Beczman csak formailag vállalta az önvédelmet; a gyakorlatban Puchnert szolgálták, bár másképpen, mint Heydte kapitány Udvarhelyszéken. A fegyveres alakulatoknál maradva: a Kossuth-huszárság (a Mátyás-huszárok), valamint számos csíki és gyergyói huszár és a XII. honvéd zászlóalj megmaradt része Háromszékre vonult vissza és segítette az önvédelem hadierejének kiépítését, majd a fegyveres önvédelmet. Csíkban a tisztikar nagyobb mértékben állt idegenekből, mint Háromszéken, s az is tény, hogy a katolikus Csíkban inkább elterjedt a habsburgiánus szellem, mint a nagyrészt protestáns Háromszéken.

Nem kevésbé jelentős szempont volt továbbá, hogy Háromszéken a széki vezetés és a nagy Honvédelmi Bizottmány mellett tevékenyen működött a legelszántabb forradalmárokat (Gábor Áront, Gál Dánielt, Bíró Sándort és másokat) tömörítő ún. Kiskomité, amely nem tűrt megalkuvást, Csíkban viszont hiányzott egy ilyen szervezet, mert Dorsnerék csírájában fojtották el az efféle kezdeményezéseket.

Végezetül: ha a székely szolidaritás 1848 őszi zavarainak távoli okát vizsgáljuk, ismételten utalnunk kell arra, hogy 1764-ben a határőri rend felállításával a Habsburg Monarchia által a Székelyföld szétzilálására elindított folyamat 1848 őszén meghozta gyümölcsét a Monarchia számára: az eltérő helyzetű székely székek lakóit annyira elfoglalták a saját helyzetükből adódó problémák, hogy a legkritikusabb pillanatban nem tudtak egymásnak megfelelő támogatást nyújtani. A megosztottságnak, a szolidaritás e zavarának Bem tábornok rövidesen bekövetkezett hadjárata vetett véget. Ettől kezdve a székelység egyöntetűen sietett csatlakozni az erdélyi hadjáratához, amelynek sikere érdekében hatalmas emberi és anyagi áldozatot hozott.

Ákos Egyed

THE „PACIFICATION” OF CSÍKSZÉK (CSÍK COUNTY) AFTER THE NATIONAL
ASSEMBLY OF THE SZÉKCLERS AT AGYAGFALVA

The Role of Colonel Dorsner

Summary

The Agyagfalva National Assembly of the Széklers (Hungarians of Eastern Transylvania) of 16–18 October 1848 ended at a resolution to keep to the Hungarian revolution. However the newly organized Székler military units were defeated by the combined forces of the Hapsburg administration and the Roumanian revolters; Marosszék and Udvarhelyszék counties got under occupation. The revolutionaries of Csíkszék and Háromszék counties decided to organize their self-defence, but Colonel Dorsner, commander of the Csíkszék border regiment assumed the authority in the county, so Háromszék had to fight out alone. However in February 1849 all the Székler counties joined to General Bem’s campaign of liberation.

Ákos Egyed

LA „PACIFICATION” DU DISTRICT CSIKSZÉK
APRES LA REUNION NATIONALE SICULE (SZEKELY) D’AGYAGFALVA

Le rôle du colonel Dorsner

Résumé

La réunion d’Agyagfalva, au cours de laquelle les Hongrois-Sicules de Transylvanie ont décidé de soutenir la révolution hongroise, a eu lieu du 16 au 18 octobre 1848. Mais les forces unies du pouvoir Habsbourg et des insurgés roumains ont mis en déroute les formations militaires sicules rapidement organisées, en occupant les districts Marosszék et Udvarhelyszék. Les révolutionnaires des districts Csíkszék et Háromszék ont décidé d’organiser leur autodéfense. Cependant, le colonel Dorsner, le commandant en chef du régiment garde-frontière de Csíkszék a pris le pouvoir, ainsi le district Háromszék menait seul sa lutte d’autodéfense. Mais en février de 1849 les peuples de tous les districts sicules, y compris le district Csíkszék, se sont joints à la campagne libératrice du général Bem.

Ákos Egyed

DIE „PAZIFIKAZION“ VON CSÍKSZÉK NACH DER SIEBENBÜRGISCHEN
NATIONALVERSAMMLUNG IN AGYAGFALVA

Die Rolle des Oberst Dorsner

Resümee

Bei der Versammlung von Agyagfalva vom 16–18. Oktober 1848 entschieden sich die siebenbürgischen szeklerischen Ungarn, daß die szeklerischen Gebiete für die ungarische Revolution eintreten werden. Aber die vereinigte habsburgischen Macht und die rumänischen Aufständischen zerschlugen die schnell organisierten szeklerischen Truppen und besetzten Marosszék und Udvarhelyszék. Die Revolutionäre von Csíkszék und Háromszék entschieden sich, ihre Selbstverteidigung zu organisieren. In Csík aber riß Oberst Dornser, der Oberkommandant des Grenzwacheregiments von Csíkszék, die Macht an sich. So mußte Háromszék seinen Selbstverteidigungskampf allein austragen. Im Februar 1849 aber schlossen sich alle szeklerischen Gebiete, auch Csíkszék, General Bems Befreiungsfeldzug an.

Акош Эдьед

„ПАЦИФИКАЦИЯ“ КОМИТАТА ЧИКСЕК ПОСЛЕ СЕКЕЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ В СЕЛЕ АДЪАГФАЛВА

Роль полковника Дорснера

Резюме

16–18 октября 1848 года секейские венгры Трансильвании на собрании в селе Адъагфалва приняли решение о поддержании секейцами венгерской революции. Однако объединенные силы Габсбургов и румынских повстанцев разгромили наспех организованные военные формирования секейцев, оккупировали комитаты Марош и Удвархей. Революционеры Чиксека и Харомсека приняли решение сформировать самооборону. Однако в Чиксеке полковник Дорснер, командир местного пограничного полка захватил власть в свои руки, и таким образом Харомсек должен был один вести собственную самооборону. В феврале 1849 года однако все население комитатов Трансильвании, в том числе и Чиксек, присоединились к освободительной борьбе, возглавляемой генералом Бем.